

Tidigblommande träd

TEXT & FOTO: GUNNAR BJÖRNDAHL

Nu när våren närmar sig är det äntligen dags att ge sig ut och studera växter igen! I den här artikeln tittar vi närmare på några av de trädslag som blommar tidigt om våren.

Hassel, al, björk och skogsalm blommar alla mycket tidigt om våren. Blomningen förbereds redan på hösten innan träden vintrar in och blomknopparna ligger sedan redo i väntan på första antydning till vårkänning. De är alla vindpollinerade. De behöver därför inte ha iögonenfallande blommor som lockar till sig insekter eller andra pollinatörer. Hassel, al och björk har separata hanblommor och honblommor, dock på samma träd, medan almens blommor har både ståndare och pistill i samma blomma.

Hassel *Corylus avellana*

Om man tittar på en hasselbuske i oktober så ser man både gulnande löv, mogna nötter och anlagen till nästa års hanblommor. Hanhängena är så här års ganska korta och kompakta, 2–3 centimeter långa och gulgröna i färgen. Under vintern faller de sista löven och nötterna äts upp eller samlas av något flitigt djur. Men hanhängena sitter kvar. Under senvintern sträcker de lite på sig men innehållet döljs fortfarande av hängfjäll. Redan i februari kan de öppna sig. När ståndarknapparna blottas blir hängena knallgula. Vid gynnsamt väder släpper de så sitt pollen att spridas med vinden. Men vart ska det? Var är honblommorna någonstans?

Om man tittar noga på de stora knopparna i hasselkvistarnas ändrar kan man se små röda tofsar. Detta är det enda vi ser av honblommorna – pistillens märkesflikar.

När våren har kommit lite längre lyser hasselbuskarna inte längre lika vackert gula på avstånd. Hanhängena har fullgjort sin uppgift och de tömda ståndarknapparna får en tråkigare brun färg innan hängena faller av. Istället börjar bladen slå ut och de nya nötterna växa till. Under sommaren fyller hasselbusken på sina förråd av kolhydrater. Dessa används bland annat till att bilda nya hängen på hösten, så att hasseln kan blomma även kommande vårvinter. Kolhydraterna behövs också för att bilda nya löv och under senare delen av sommaren för att få nötterna att mogna. När nötterna mognar ombildas en del kolhydrater till fett som lagras i nötkärnan.

I *Nordens flora* av Bo Mossberg och Lennart Stenberg anges hasselns blomningstid vara februari till april.

Hasselns gula hanhängen har öppnat sig för att släppa ut pollen.

Hasselns honblomma, det man ser är pistillens röda märken.

Klibbal *Alnus glutinosa* och gråal *Alnus incana*

Vi har två inhemska arter av al i Sverige. De skiljs lättast på bladen. Klibbalens blad är breda och rundade, ofta har de en grund urgröpfung istället för bladspets. Gråalen har i stället spetsiga blad med dubbelsågad kant. Även efter att bladen har fallit går det att skilja arterna åt; klibbalens bark är ofta fyrkantigt uppsprucken medan gråalens bark är slät.

Alar har den egenheten att deras blad inte gulnar på hösten. Eftersom alar lever ihop med kvävefixerande bakterier så behöver de inte bryta ner klorofyllet i löven för att återanvända kvävet så som nästan alla andra lövträd gör. Alarna faller sina löv gröna eller grönbruna.

På hösten kan man ibland se de blivande hanhängena ihop med tre årgångar av honblomställningar. Honblomställningarna från fjolåret sitter kvar som torra svarta alkottar, medan kottarna från innevarande år är gröna ganska länge. Nästa års honblomställning syns som små avlånga kotteanlag i de korta grenspetsarna. Här kan nämnas att på klibbalen har alla kottar tydliga skaft medan gråalens kottar på sidoskotten har så korta skaft så att de knappt är synliga.

Alarnas hanhänger brukar släppa ut sitt pollen flera veckor innan löven slår ut. Då kan man också se honblommornas röda pistiller sticka ut ur kotteanlagen. Både al och hassel är alltså exempel på växter som "blommar på bar kvist" – ett närmast klassiskt uttryck. I *Nordens flora* anges klibbalens blomningstid vara mars till april och gråalens april till maj. Arternas olika blomningstid hänger samman med det faktum att gråalen har en nordligare utbredning i landet och att våren där är senare.

Gråal med kottar. På hösten kan man se tre årgångar av kottar samtidigt; de gröna är årets, de bruna är fjolårets och de små kolvarna i toppen (längst till höger) är anlag till nästa års kottar.

Gråalen har spetsiga blad med dubbelsågad kant.

Klibbalens blad är rundade och ibland lite urgröpta i toppen.

Alens hanhänger syns tydligt redan på vårvintern. Till höger syns även anlag till två honblomställningar. Klibbal.

Här syns de röda märkena i klibbalens honblommar, det vill säga den blivande kotten.

Öppna hanhänger, redo att sprida sitt pollen. Klibbal.

Artbestämning

Vårtbjörk *Betula pendula* och glasbjörk *Betula pubescens*

Även på björkarna kan vi på hösten se de nya hanhängena inför kommande vår. Björkarna släpper sitt pollen runt en månad senare än alarna. De nya honhängena växer inte ut förrän just i samband med lövsprickningen. Då kommer pollenet samtidigt med björkarnas första skira grönska. Om man tittar noga på honhängena ser man att de röda pistillmärkena då är redo att fånga upp pollen. I *Nordens flora* anges båda björkarnas blomningstid vara april till juni, olika förstås beroende på var i landet de växer.

Vårtbjörk och glasbjörk kan vara lite luriga att skilja åt. Vårtbjörk har ofta hängande kvistar och blad med en utdragen spets medan glasbjörk har en mer upprätt krona och rundare blad. Den säkraste skillnaden är dock att vårtbjörkens kvistar är kala och vårtiga medan glasbjörkens kvistar är fint håriga. Den skillnaden kan man se året runt, givet att man når upp så man kan detaljstudera kvistarna.

Vårtbjörk känns igen på hängande kvistar och blad med utdragen spets. Honhängena på bilden är just redo att släppa de mogna frukterna.

Björken blommar just i lövsprickningen. Upptill två honhängen och nedtill det lite större hanhänget. Detaljbilden visar honhängets röda pistillmärken.

Björkens frukter, små vingförsedda nötter, har en god spridningsförmåga.

Skogsalm *Ulmus glabra*

Vi har tre inhemska arter av alm i Sverige; skogsalm, lundalm och vresalm. Många almar har dukat under i almsjukan de senaste årtiondena, men ännu finns en del kvar. Här tittar vi närmare på skogsalm som är den vanligast förekommande arten.

Om man tittar på en alm under senvintern så kan man se två olika sorters knoppar på kvistarna. Ur de långsmala knopparna kommer bladbarande skott att utvecklas. Ur de lite tjockare och runda knopparna kommer blommor utvecklas. Almarnas blomning kan följas från början av april då först ståndarna tittar fram och senare pistillerna. Med ett fint ord säger man att blommorna är *protandriska* när hanorganen mognar före honorganen.

Skogsalmens pistill har röda märkesflikar som brukar synas tydligt. Redan i början av maj utvecklas sedan frukterna. Frukten består av en vingad nöt, till det yttre mest likt ett flygande tefat. Under år med rik fruktsättning kan de ligga i drivor på marken vilket i stadsmiljö kan upplevas som lite skräpigt.

Ut och titta!

Under de kommande veckorna har du chansen att själva studera de här trädslagens blomning. Det finns också ett par trädslag med insekspollinerade blommor med tidig blomning. Hägg *Prunus padus* kan slå ut sina blad redan i månadsskiftet mars/april. Då börjar också de blivande blomställningarna att titta fram även om själva blomningen är lite senare. Skogslönn *Acer platanoides* kommer ofta igång med både blomning och lövsprickning de sista dagarna i april. Titta gärna på de gulgröna blommorna under den korta period de är fräscha. En del blommor har bara ståndare, andra både ståndare och pistiller. Om man tittar noga med lupp kan man se vad som sedan kommer bli näsorna på lönnens frukter. Växter som har både enkönade och tvåkönade blommor på samma planta brukar kallas mångbyggare. Ett annat svenskt trädslag som är mångbyggare är ask *Fraxinus excelsior*. 🌳

Almen känns vintertid igen på de rundade blomknopparna och en spetsig bladknopp i ändan av kvisten.

När blomanlagen börjar visa sig är almen lättare att känna igen.

I almens blommor är det ståndarna som mognar först.

Senare i blomningen visar sig även pistillerna med sina röda märken.

Almens frukter börjar utvecklas samtidigt som bladen tittar fram.